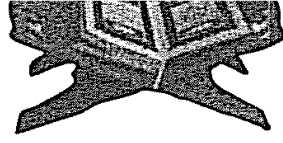

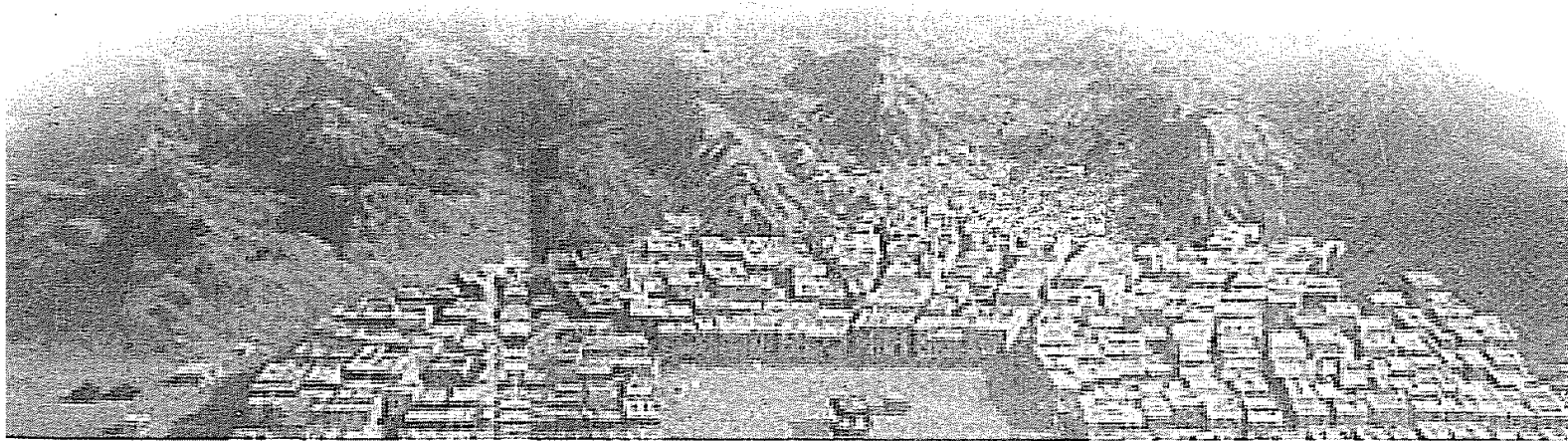
8. TÜRKİYE
TEFSİR AKADEMİSYENLERİ BULUŞMASI

SEMPOZYUM

Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından
KUR'ÂN ÖNCESİ MEKKE TOPLUMU

1 - 3 Temmuz 2011

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ TEFSİR ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR VE SOSYAL İŞLER DAİRE BAŞKANLIĞI - KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜ

16.30 - 17.00

Abdulmuttalib'in dini inancı

Doç. Dr. Nurettin TURGAY

Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Özet

Mekke toplumunun İslam'dan önceki sosyal yapısını öğrenmek, Kur'an'ın anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. O dönemde Hz. Muhammed (s.a.v.)'in birinci kuşaktan dedesi olan Abdulmuttalib (Şeybe), Haşimî kabilesini temsil eden önemli bir şahsiyetti. O, o zaman için Mekke'nin önde gelen liderlerinden sayılıyordu.

Abdulmuttalib, gördüğü bir rüya üzerine yeri kaybolmuş olan Zemzem kuyusunu bulmak için yeri kazmış ve Zemzem kuyusunun örülmüş taşlarını görünce, tekbir getirmiştir. Onun, hayatının çeşitli safhalarında tekbir getirmiş olduğu rivayet edilmektedir. Bununla beraber onun, Kâbe'ye ve Kâbe'deki putlara saygı gösterdiği de çeşitli kaynaklarda yer almaktadır.

O dönemde, fal okları çekme ve ona göre hareket etme inancı yaygın bulunuyordu. Abdulmuttalib, yapmış olduğu bir nezir üzerine kesmesi gereken oğlu Abdullah'ı kurban olarak kesmekten kurtarmak için, Kâhin bir kadının tavsiyesine göre hareket ederek fal oklarını çekmenin neticesinde oğluna karşılık 100 deveyi Allah rızası için kurban olarak kesmiştir.

Meşhur Fil Olayı esnasında, Ebrehe'nin adamları Abdulmuttalib'in 200 kadar devesini alıp götürmüşlerdi. Abdulmuttalib, Ebrehenin yanına vararak develerini geri istemiş. Ebrehe kendisine, "Kâbe'yi yıkamam için ricaya geldiğini zannetmiştim"

demiş. Abdulmuttalib, kendisine ait olan develerini geri istemek için oraya vardığını, Kâbe'nin sahibinin ise, Allah olduğunu, O'nun Kâbe'yi koruyacağını söylemiştir.

Bu gibi olaylar, Abdulmuttalib'in Allah inancına sahip olduğunu, ama bunun yanında putlara olan bağlılığı da bulunduğunu ortaya koymaktadır. Edinilen kanaate göre o, şirkle karışık bir Allah inancına sahipti. Onun ailesinin bazı ferlerinde, örneğin Ebu Talip'te de aynı şekilde şirk ile karışık bir inancın var olduğu kanaatine varılmaktadır. Kur'ân, bu Allah inancını, her türlü şirkten arındırarak, saf ve temiz bir tevhid inancı şeklinde ortaya koydu. Günümüz insanların bazılarında da bu türlü bulanık bir inancın izleri görülebilmektedir. Hâlbuki insanlar, Kur'ân'ın pek çok ayetinde bu konuda uyarılmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Abdulmuttalib, Mekke, Tevhid inancı, Kur'ân, şirk, Haniflik, Kâbe.

Giriş

İnsanlık tarihinde kendilerini kabul ettirmiş, asırlar geçmesine rağmen kendilerinden bahsedilen, isimleri anılan kişileri daha iyi anlamak için, onların yetiştikleri ortamı, toplum yapısını iyi tanımak gerekir. Bu nedenle Hz. Muhammed (s.a.v.)'i ve onun tebliğ ettiği İslâm dinini ve emanet olarak bıraktığı Kur'ân'ı daha iyi anlayabilmek için, Kur'ân öncesi Mekke'yi, orada yaşayan toplumun sosyal yapısını ve dini inancını tanımak gerekir. İlk insan ve ilk peygamber olan Âdem (a.s.), Allah'ın emri üzerine Mekke'de Kâbe'yi inşa etmiş ve İslâm dini, onunla yeryüzüne yayılmaya başlamıştır. Son peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.)¹³¹⁰ de Mekke şehrinde doğmuş, büyümüş, kendisine peygamberlik verilmiş ve orada ilk tebliğine (mücadelesine) başlamıştır. Dolayısıyla Mekke şehrinin o zamanki sosyal yapısını ve dini inancını bilmemiz, Kur'ân'ı anlamamız açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle bu çalışmamızda, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dedesi olan, Kureys kabilesinin reisi ve Kur'ân öncesi Mekke'nin lideri konumundaki Abdulmuttalib'in (Şeybe'nin) dini hayatını incelemeyi düşündük. İslâm öncesi Araplar, putlardan yardım umarlardı ve onlar için Kurban keserlerdi. Onların putlarının en meşhurları Hubel, Uzza, Lat ve Menat idi. Onlar, hem Kâbe'ye Allah'ın evi diyorlardı hem de onun içine put dolduruyorlardı. Rivayet edildiğine göre, Kâbe'nin içinde ve dışında 360 tane put bulunuyordu. Mekkeliler, önemli bir işe başlamadan önce, yolculuktan dönünce veya yolculuğa çıkacakları zaman, Kâbe'nin içinde bulunan ve putların en büyüğü sayılan Hubel putunu ziyaret edip onun önünde dua ediyorlardı. Kısacası Mekkeliler, bütün işlerine putların önünde dua ederek başlıyorlardı. Bayramlar, önemli günler, her türlü seyahatler, putların önünde yapılan dualarla başlıyordu. Putların önünde yapılan dualar, Mekke müşriklerinin hayatlarının her safhasında yer alıyordu.¹³¹¹ Bu örnekleri, Abdulmuttalibin hayatının çeşitli safhalarında da görmekteyiz.

1310. el-Ahzâb 33/40.

1311. Muhammed b. Abdillâh el-Ezrakî, *Alıbaru Mekke*, Beyrut "969, I, 117; İsmail b. Kesir, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire 1964, I, 2008; İhsan Süreyya Sırma, *İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed*, Beyan yayınları, İstanbul 2008, s. 38 vd.

Bilindiği üzere Mekke'nin İslâm öncesi dönemine, cahiliye dönemi denmektedir. Arapça bir kelime olan cahiliye, bilmemek, anlamamak, kavramamak ve benzeri anlamlara gelen "cehile" fiilinden türemiş bir isimdir.¹³¹² Aslında o dönemin insanları, bilmeyen, kavramayan insanlar değildi. O dönemin insanların arasından, büyük edip ve şairler yetişmiştir. Fakat o dönemde, toplum hayatında inançta, ibadette, hukukta, insanlar arası muamelelerde olumsuz ve yanlış şeyler yaşanıyordu. Bu gibi nedenlerden dolayı, o döneme cahiliye dönemi denmektedir. Aslında, İslâm'ın zıddı olan bütün hareketlere, cahiliye denir. Diğer bir ifade ile cahiliye, Kur'ân ve sünnete ters düşen her şey demektir.

Cahiliye kelimesi, Kur'ân'da dört yerde geçmektedir.¹³¹³ Bu ayetlerde verilen bilgilere göre cahiliye, inançta münafıkça hareket etmek, sosyal hayatta Allah'ın istediği adalet, hak ve hukuktan saparak zulüm ve haksızlıklarda bulunmak, ahlak yönünden çöküntüye düşmek, kadınların dengeyi kaybederek saçılıp savrulmaları ve zorbalık, baskı, kin, şiddet ve benzeri duygularla davranmak anlamlarına gelmektedir. Kısacası, Arap tarihinin İslamiyet'ten önceki döneminde yaşanan ruhi ve ahlaki bozukluk nedeniyle, o döneme cahiliye yani barbarlık dönemi denmiştir.¹³¹⁴ O dönemde, güçlüler, güçsüzleri eziyorlardı; hak, hukuk, adalet ve benzeri mefhumlar, hiç de ön plana çıkmıyordu.

İslâm öncesi Mekke dönemindeki bu cehaletin asıl kaynağı, dini inançtaki bozukluktu. O dönemdeki şirk, dini inanç alanında çok yaygındı. Yahudilik ve Hristiyanlık, geri planda kalıyordu. Her zaman için toplumda tevhit inancının yozlaşması ve şirk inancının yayılması ile her şey alt üst olmakta, tüm dengeler bozulmaktadır.

A - Abdulmuttalib'in hayatı

Şeybe/Abdulmuttalib (ö. 577 miladi), Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dedesidir. Haşim'in oğlu Şeybe, Medine'de doğmuş ve kardeşleriyle birlikte Medine'de dayılarının yanında büyümüştür. Annesi, Medineli Neccaroğulları'nın kızı Selma'dır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ikinci kuşaktaki dedesi olan Haşim, ticaretle uğraştığı için, Şam tarafına çok gider gelirdi. Bir seferinde Medine'ye gidince, Amr b. Zeyd'e misafir olmuş; onun kızı Selma'yı görünce, onu sevmiş ve onunla evlenme talebinde bulunmuştur. Selma, Medine'de kalmaları şartı ile onunla evlenmeyi kabul etmiştir. Selma'yı seven Haşim, bu şartı kabul ederek onunla evlenmiştir. Çocukları, Medine'de dünyaya gelmişler. Haşim, ticaret münasebetiyle gittiği Gazze'de vefat etmiştir.¹³¹⁵

Şeybe, babasının Gazze'de vefatının ardından, sekiz yaşına kadar annesiyle

1312. Ebu Abdurrahman el-Halil b. Ahmed el-Ferahidi, "cehie", *Kitabu'l-Ayn*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut tsz., s. 162.

1313. Alu İmran 3/154; el-Maide 5/50; el-Ahzab 33/33; el-Fetih 48/26.

1314. İgnace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, trc. Azmi Yüksel ve Rahmi Er, İmaj Yayınları, Ankara 1993, s. 16.

1315. Abdurrahman es-Suheyli, *er-Ravdu'l-Ünfi Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyyeti li İbn Hişam*, thk. Abdurrahman el-Vekil, Daru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire 1967, I, 57; Mustafa Asım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet, Mekke dönemi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981, s. 22.

beraber Medine’de kalmıştır. Bir gün çocuklarla birlikte ok atışı yaptığı sırada, attığı ok hedefe isabet ederken, “Ben, Haşim’in oğluyum! Ben, Bahta beyinin oğluyum!” diyerek övünmüş. O sırada, Haris b. Abdimenaf oğullarından bir kişi, onun bu söylediklerini işitmiş ve Mekke’ye döndüğü zaman durumu, Haşim’in kardeşi Muttalib’e anlatmış. Kendisine, yeğenini yabancı bir ilde bırakmasının doğru olmayacağını anlatmıştır. Muttalib, zaman kaybetmeden bir deveye bineyerek Medine’ye gitmiş, yeğenini görmüş ve onu terkisine alıp Mekke’ye getirmiştir. Mekke’de, çocuğu Muttalib’in yanında görenler, “Bu kimdir?” diye sormuşlar. Muttalib, nazar değmesin diye, “Kölemdir” diye cevap vermiştir. Ondan sonra Muttalib, Şeybe’yi giydirip beraberinde toplantılara götürmüştür. Şeybeyi, Mekke sokaklarında yeni elbiselerle görenler, “Bu, Abdulmuttalib’dir” demişler. Abdulmuttalib kelimesi, anlam itibariyle Muttalib’in kölesi demektir. Diğer bir rivayete göre, Mekke’ye beraber geldikleri zaman, çocuğun üstü başı dağınık olduğu için, onu gören Mekkeliler, onu, Muttalib’in kölesi zannederek ona Abdulmuttalib demişler.¹³¹⁶ Ondan itibaren de onun adı, Abdulmuttalib olarak kalmıştır. Onu, amcası yetiştirmiş ve ölümüne yakın bir zamanda, “Babanın yerine sen lâıksın” diyerek kabile reisliği görevini ona devretmiştir.

Tarih kaynaklarında, Abdulmuttalib hakkında çeşitli bilgilere yer verilmektedir. Bu kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Abdulmuttalib, sabırlı, akıllı, anlayışlı, mert ve cömert bir insandı. Yoksul insanların karınlarını doyurmaktan büyük zevk alırdı. Hatta bu cömertliğini, bu yardımseverliğini hayvanlardan bile esirgemezdi. Dağ başlarında aç susuz kalan kurdu, kuşu da düşünürdü. O, Cahiliye devrinin çirkin âdetlerinden uzak durduğu gibi, başkalarını da bunları yapmaktan menederdi. O zamanın zalim bir âdeti olan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekten halkı sakındırırdı. Şaraptan, zinadan her zaman kaçınırdı. Bütün gücüyle Mekke’de zulme, haksızlığa meydan vermemeye çalışırdı. Abdulmuttalib, misafir ağırlamaktan da büyük haz duyardı. Akrabalarıyla yakından ilgilenir, onlara şefkat ve merhamet gösterirdi. Bu büyük vasfı sebebiyle Kureyşliler ona “İkinci İbrahim” derlerdi. Ramazan ayı girince Hirâ Mağarasında inzivaya çekilip ibadetle meşgul olurdu. Bunu ilk defa âdet eden de kendisi idi.

Abdulmuttalib’in 10, diğer bir rivayete göre 12 oğlu ve 6 kızı vardı. Erkek çocuklarının isimleri şöyle idi: Abbas, Hamza, Abdullah, Ebu Talib (Abd-i Menaf), Zübeyr, Haris, Hacl, Mukavvim, Dırar, Ebu Leheb (Abdü’l-Uzza), Mus’ab ve Kuşem. Kızlarının ismi ise, şöyle idi: Safiye, Ümmü Hâkim Beyza, Atike, Umeyme, Erva, Bere.¹³¹⁷

Abdulmuttalib vefat etmeden önce, çocukları onun yanında toplanmışlar. O, kızlarına dönmüş ve “Ben öldükten sonra benim için neler söyleyeceksiniz?” diye sormuş. Kızları, birer birer kendisi için uzun uzadıya övücü şiirler söyle-

1316. İbn Hişam, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, I, 137 vd.; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi’l-Arab Kable’l-İslâm*, VII, 74.

1317. Muhammed İbn Sad, *et-Tabakatü’l-Kübra*, Daru Sadr, Beyrut 1985, I, 93; Ebu Muhammed Abdulmelik İbn Hişam, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, Daru İbn Kesir, Beyrut tsz. I, 196; Mustafa Asım Köksal, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet, Mekke dönemi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981, s. 23.

mişler.¹³¹⁸ Bu şiirler, her zaman için edebiyatçılar tarafından önemli edebi eserler olarak görülmektedir. Ayrıca bazı kişiler, bu şiirlerdeki methiyelere dayanarak, Abdulmuttalib'i olduğundan daha çok tevhit dinine yakın göstermeye çalışmaktadırlar.

Abdulmuttalib vefat ettiği zaman, Mekke'de tutulan yas o kadar büyük olmuş ki, şehrin çarşısı günlerce kapalı kalmıştır.¹³¹⁹

B - Abdulmuttalib'in dini inancı

Abdulmuttalib'in hayatını incelediğimiz zaman, onun dini inancını yansıtan çeşitli olaylarla karşılaşmaktayız. Burada, bu olaylardan bazılarını maddeler halinde yer vereceğiz:

1 – Zaman içerisinde Mekke'de meydana gelen savaşlar neticesinde, mağlup olan bir kabilenin ileri gelenleri, kıymetli bazı şeyleri de içine atarak Zemzem kuyusunu kapatmışlar ve bundan sonra Zemzem suyunun yeri kaybolmuştur. Hz. Ali (ö. 40/661)'den rivayet edildiğine göre, üç gün üst üste Abdulmuttalib'e rüyasında Zemzem kuyusunu kazması hususunda sesler gelmiş ve yer olarak da o zaman Mekkelilerin mezbaha olarak kullandıkları "Karyetu'n-Neml" in olduğu yer işaret edilmiştir. Abdulmuttalib, o zaman tek oğlu olan el-Haris ile kuyuyu kazmaya başlamıştır. Mekkeliler, önce kendisini alaya almışlar. Sonra işin ciddiyetini anlayınca, ona engel olmaya başlamışlar ve "Ey Abdulmuttalib! Bu kuyu, atamız olan İsmail'den kalmadır. Dolayısıyla biz de bu kuyudan çıkacak olan şeylere ortağız" demişler. Abdulmuttalib, uzun tartışmaların sonunda Mekkelilerle anlaşmış. Oğlu ile Zemzem kuyusunu kazınca, kuyunun örülmüş duvar taşlarına rastlamış ve o anda tekbir getirmiştir.¹³²⁰ Ayrıca Abdulmuttalib, Mekkelilerin kendisine karşı takındıkları bu tavır üzerine çok üzülmüş ve "10 tane oğlum olursa, birini Kâbe'nin yanında kurban edeceğim" diye nezretmiştir. Abdulmuttalib, Zemzem kuyusundan çeşitli altın heykeller, zırh ve kılıçları çıkarmış ve neticede, fal okları ile onları Mekkelilerle taksim etmede anlaşmışlar. Hubel putunun önünde fal okları atılmış ve ona göre çıkarılan şeyler Abdulmuttalib, Kâbe ve Mekkeliler arasında taksim edilmiştir.¹³²¹ Abdulmuttalib, Fal okları çekilmeden önce ayağa kalkmış ve şöyle dua etmiştir:

"Allah'ım! Mutlak kudret sahibi sensin. Övgüye layıksın, Rabbimsin. İlk yaratan, öldükten sonra da tekrar diriltecek olan sensin. Sen, sert ve sabit şeyleri ayakta tutarsın. Eski ve yeni her şey, senden gelir. Sen dilersen, istediğini ilham edersin. Bu gün ne istiyorsan, beyan et. Şüphesiz ben, adakta bulundum, sözlerimi yerine getiririm. Bunu yap Rabbim, geri dönmeyeceğim." Ardından fal okları çekilmiş. Falcı, Kâbe için ayrılan iki sarı falı çekmiş, iki ceylan yavrusuna çıkmış.

1318. İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 196 vd.

1319. Belazuri, *Ensab*, I, 150.

1320. İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 144; İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, I, 83; Köksal, Hz. Muhammed ve İslâmiyet, Mekke dönemi, s. 30.

1321. Ahmed b. Yaha el-Belâzuri, *Ensâbü'l-Eşraf*, Darü'l-Yekezeti'l-Arabiyye, Dimaşk 1997, I, 90; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, VII, 76.

Abdulmuttalib, onları Kâbe kapısına koymuş. Bunlar, Kâbe'nin ilk altın ziyneti olmuştur. İki siyah fal da kılıçlara ve Abdulmuttalib'in zırhına çıkmış ve o da bunları almıştır.¹³²² Bu olaydan, Abdulmuttalib'in Allah'a inandığı, ancak putlara da saygı gösterip onların önünde dua ettiği için, tevhit inancını kaybettiği ve dolayısıyla müşrik olduğu anlaşılmaktadır.

2 – İslâm öncesi Araplar, çok karmaşık ve halledilmesi zor meselelerde kâhinlere başvururlardı. Bu kâhinlerin, ilham yolu ile bazı sonuçlara vardıklarına inanırlardı ve problemlerini, onların gösterdikleri yol ile çözerlerdi. Kendisine on erkek çocuğu verdiği takdirde, bunlardan birini Allah için kurban edeceğini adakta bulunan Abdulmuttalib, bu konuda önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Daha sonra on oğlu olan Abdulmuttalib, kura çekmiş ve ileride Hz. Muhammed (s.a.v.)'in babası olacak oğlu Abdullah'ı kurban olarak kesmeye mecbur hissediyordu. Akraların ve özellikle çocuğun annesinin teşebbüsleri üzerine Abdulmuttalib, bu konuda bir çözüm yolu bulmak için Medine'deki bir kadın kâhinin yanına gitmiş. Abdulmuttalib onunla görüşüp durumu kendisine anlatınca, kâhin ona şöyle demiş: "Çocukla, sizde adet olan kan bedeli (on deve) arasında kura çekin. Şayet kura yine çocuğa isabet ederse, kan bedeline ilave ederek, kura develere isabet edinceye kadar devam edin!" O zaman için Mekke'deki gelenek, on deveyi kan bedeli olarak kabul ediyordu. Abdulmuttalib, Medine'den Mekke'ye döndükten sonra, bu konuda kur'a çekmiş ve kur'a, ancak onuncu seferde develere isabet etmişti. Abdulmuttalib, kanaat getirmek için, çocukla yüz deve arasında üç defa kura atmayı tekrarlamış ve çocuğun hayatı bu şekilde kurtulmuştur.¹³²³ Bu olayın meydana geliş tarzı, o zamanki Mekke toplumunun ve aynı zamanda Abdulmuttalib'in Allah'la beraber putlara da inandıkları, onlara saygı gösterip taptıkları anlaşılmaktadır. Bu tür davranışları da, onların müşrik insanlar olduklarını göstermektedir. Ayrıca bu insanlar, kâhinlerin sözlerine de itibar ederlerdi ve onların haber verdikleri fal okları ile hareket ederlerdi. Onların bu tür hareketleri, o insanların inançlarındaki kirliliği göstermektedir.

3 – Yemen valisi Ebrehe, insanları, Kâbe yerine Yemen'de yaptırmış olduğu kiliseyi tavaf etmeye davet etmiş. Bunda başarılı olamayınca, Kâbe'yi yıkmaya karar vermiş ve bunun için bir orduyu hazırlayarak Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Ebrehe'nin ordusu, Mekke yakınında Mugammes denilen yerde çadırlarını kurmuş ve o çevrede Mekkelilere ait develeri yağmalamaya başlamış. Yağmalanan develerin arasında, Abdülmuttalib'in de iki yüz devesi varmış. Bu arada, Ebrehe'nin bir elçisi olan Hinata el-Himyeyi, Mekke'ye giderek Kureys'lilerin ileri gelenleriyle görüşmüş ve "Kâbe'yi tavaf etmeyi bıraktıkları takdirde onlara saldırmayacaklarını" söylemiş. Onlara sadece Kâbe'yi yıkmak için geldiklerini, ken-

1322. Muhammed İbn İshak İbn Yesâr, *Siretu İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981, s. 3 vd.; İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, I, 85; Köksal, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet*, s. 30 vd.

1323. İbn İshak, *Siretu İbn İshak*, s. 10 vd.; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 151 vd.; İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, I, 89; Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, *Tarihu İbn Haldun*, Beytu'l-Efkar ed-Devliyye, Ürdün tsz. s. 490; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, VII, 78; Muhammed Hamidullah, *Le prophete de Islam*, Paris 1978, s. 67.

dileri ile savaşmayacaklarını bildirmiştir.¹³²⁴ Abdülmuttalib, "Biz onunla savaşmak istemiyoruz, buna gücümüz de yetmez. Kabe, Allah'ın evidir. Eğer korursa, O (Allah) Harem'i korur" demiş ve develerini geri almak için Ebrehe'nin yanına varmış. Abdülmuttalib'e iyi davranan ve önce onu takdirle karşılayan Ebrehe, Abdülmuttalib develerini isteyince, kendisine şöyle söylemiş: "Seni ilk gördüğümde gözüme büyük bir şahsiyet olarak görünmüştün. Ama sen Kâbe'nin korunmasını isteyeceğine develerinin peşine düşünce, gözümünden düştün." Abdülmuttalib, ona şu cevabı vermiştir: "Ben, develerin sahibiyim. Ben, kendi develerimi istiyorum. Kâbe'nin de sahibi vardır. Kabenin Rabbi, onu koruyacaktır." O anda Ebrehe irkilmiş ve onu bir korku sarmıştır. Ardından Abdülmuttalib'e develerinin geri verilmesini emretmiş. Abdülmuttalib, develerini alıp Mekke'ye dönmüş, Mekke halkına olup biteni anlatmış ve muhtemel bir katliama karşı Mekke'den ayrılıp dağlara çekilmelerini söylemiş.¹³²⁵

Abdülmuttalib, Mekkelilere, Ebrehe'nin askerlerinin şerrinden korunmak ve onların saldırılarına maruz kalmamak için Mekke'den çıkıp dağların tepelerine ve aralıklarına çekilmelerini emrettikten sonra, yanında Mekkelilerden bazıları olduğu halde Kâbe'ye gitmiş, Kâbe'nin kapısının halkalarına yapışarak şöyle dua etmiştir:

"Allah'ım! İnsan, ehlini, göçünü esirger, korur. Sen de buraya konmuş, dokunulmazlığı tehlikeye düşmüş olanları koru! Onların salipleri ve kuvvetleri, yarın, Senin kuvvetine asla galebe çalamayacaktır. Eğer Sen, onları, bizim Kiblemizle baş başa bırakıverecek olursan, o da, Senin bileceğin bir iştir. Onun da bir hikmeti vardır. Onlar, ülkelerinin cemaatlerini, bir de fili çekip getirdiler. Senin Beytine sığınmış olan halkını düzenleriyle yağmalamak için, cehaletlerinden, Senin koruna yürüdüler. Senin kudretini ve ululuğunu hiç düşünmediler." Bu şekilde dua edip Allah'a yalvaran Abdülmuttalib ve yanındakiler, ondan sonra dağ başlarına çekilmişler. Onlarla beraber Mekke halkı, Ebrehe ve ordusunun ne yapacağını beklemeye başlamışlar.¹³²⁶ Ondandır, Kur'ân'da haber verildiği gibi Ebrehe ve ordusu hezimete uğramıştır:

"Rabbinin, Fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine, sert taşlar atan sürülerle kuşlar gönderdi. Sonunda onları, yenilmiş ekin gibi yaptı."¹³²⁷

Abdülmuttalib'in bu hadisedeki tavrı ve Allah'a yalvarışı, onun Allah'a olan inancı, O'na dayanması ve güvenmesini yansıtmaktadır. Günümüzde bazı kişiler, bu gibi hadiselerle dayanarak Abdülmuttalib'in tevhit inancına ve hanif dinine mensup olduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca bu olaydan insanların, dara düşüp

1324. İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, I, 92; İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, *el-Kamil fi't-Tarih*, I, 443.

1325. İbn İshak, *Siretu İbn İshak*, s. 38 vd.; İbn Haldun, *Tarihu İbn Haldun*, s. 358; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, VI, 201 vd. VII, 80.

1326. İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I, 48 vd.; Abdurrahman es-Suheyli, *er-Raodu'l-Ünf fi Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyyeti li İbn Hişam*, thk. Abdurrahman el-Vekil, Daru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire 1967, I, 260 vd.; Köksal, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet*, s. 41 vd.

1327. *el-Fil* 105/1-5.

çaresiz kalınca, Allah'a yöneldiklerini ve O'na yalvardıklarını anlamaktayız. İnsanlık tarihinde, bunu çeşitli örnekleri yaşanmaktadır.

4 – Hz. Muhammed (s.a.v.) doğduğu zaman, dedesi Abdulmuttalib, Allah'a şükretmek için onu almış, Kâbe'nin içinde bulunan Hubel putunun önüne götürmüş ve şu anlamdaki şiiri okumuştur:

"Bana böyle güzel bir oğlan veren Allah'a hamd olsun.

Beşikte, büyük çocuklara efendilik yapan bu çocuğu,

En güzel erkâna sahip olan bu evde (Kâbe'de) korurum.

Ta ki onu gençlerin lideri ve yüseklerle ulaşanı olarak göreyim!

Onu her türlü kötülükten, gözleri keskin kıskançlardan korurum."¹³²⁸

Bu hadiseden de anlaşıldığına göre Abdulmuttalib, Allah'a inanıyordu ve bu gibi durumlarda O'na dua ediyordu. Ancak onun bu duayı Hubel putunun önünde yapmış olması, onun müşrik olduğuna delalet etmektedir.

5 – Hz. Muhammed (s.a.v.) çocukluğunda o kadar akıllıydı ki, dedesi Abdulmuttalib veya yakınlarından başka birinin bir şeyi kaybolunca, bulması için onu çağırırlardı. O da kaybolan şeyi arar, bulurdu. Bir seferinde Abdulmuttalib'in çobanı eve gelip birkaç devesinin kaybolduğunu söylemiş. Develeri bulmak üzere dağa çıkan küçük yaştaki Hz. Muhammed (s.a.v.) gecikince, dedesi Abdulmuttalib onun akibeti hakkında endişeye kapılmış, onu aramaya çıkmış, Kâbe'ye varıp tavafta bulunmuş ve şöyle dua emiştir:

"Ya Rabbi! Bana küçük Muhammed'im iade et! Böylece nimetlerine beni gark eyle!"

Küçük yaştaki Hz. Muhammed (s.a.v.) bir süre sonra eve gelmiş. Dedesi Abdulmuttalib, bir daha benzer şeyler için onu göndermeyeceğini ahdetmiştir.¹³²⁹ Abdulmuttalib'in, dara düşünce Kâbe'nin yanında dua etmesi, onun Allah'a olan inancını yansıtmaktadır.

6 – Ayrıca Abdulmuttalib'in, yağmur duasına çıktığı¹³³⁰ ve Ramazan ayında bir ay boyunca Hira Dağı'na inzivaya çekildiği¹³³¹ de rivayet edilmektedir. Bazı rivayetlere göre Abdulmuttalib, yağmurun yağmadığı, kuraklığın hüküm sürdüğü bir dönemde, üstünü başını temizleyerek Ebu Kubeys dağına çıkmış, Kâbe'ye doğru dönerek el açıp yağmur yağdırması için Allah'a dua etmiştir. Çok geçmeden yağmur yağmış, Rukayka binti Ebi Sayfi, onu överek Allah'ın, onun duaları

1328. İbn Hişam, *es-Sireti'n-Nebeviyye*, I, 160; el-Belazuri, *Ensabü'l-Eşraf*, I, 92; İbn Kesir, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire 1964, I, 208.

1329. el-Belazuri, *Ensabü'l-Eşraf*, I, 144; İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, I, 112, 113; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 44.

1330. el-Belazuri, *Ensabü'l-Eşraf*, I, 94; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, VII, 75.

1331. Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, VII, 81.

ile memleketi sulandırdığını ifade eden şiirler söylemiştir.¹³³² Yine rivayet edildiğine göre Abdulmuttalib, böyle bir kurak mevsimde henüz kundakta olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'i kucağına almış, Kâbe'nin önüne giderek onu üç kere havaya kaldırmış, Allah'a yalvararak bu masum çocuğun hatırı için yağmur yağdırmasını dilemiştir. Az sonra yağmur yağmış ve toprak suya doymuştur.¹³³³ Ebu Talib'in Hz. Muhammed (s.a.v.) için yazmış olduğu övücü bazı şiirleri de, bu anlamda yorumlanmıştır.¹³³⁴ Ayrıca Abdulmuttalib'in, ahiret hayatına inandığı da rivayet edilmektedir.¹³³⁵ Önemli olan husus, şirki oluşturan duygulardan uzak bir inanca sahip olarak yaşamaktır. Bu duygulardan kurtulmadan, bu inançla beraber ahiret hayatına inanmak ve yağmur dualarına çıkmak, insanı şirkten kurtarmamaktadır. İslâm inancına göre önemli olan husus, şirk duygularından beri, katıksız bir tevhit inancına sahip olmaktır.

İslâm öncesi Mekke'de, Hubel putunun önüne giderek Allah'a el açıp dua edenler, putlar için kurban kesenler, fal oklarına inanarak onlara göre davranışlarını yönlendirenler, bu davranışları ile Allah'a şirk koşmuşlardır. Onlar, Allah'ın varlığını inkâr etmiyorlardı, O'nun varlığına inanıyorlardı. Ancak çeşitli vesilelerle O'na şirk koştukları için, küfre giriyorlardı.¹³³⁶

1332. Muhammed Numan el-Carım, *Edyânu'l-Arab fi'l-Cahiliyye*, Matbaatu's-Saade, Mısır 1923, s. 75 vd.

1333. el-Carım, *Edyânu'l-Arab fi'l-Cahiliyye*, s. 78.

1334. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Barî şerhu Sahihî'l-Buharî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1989, II, 631.

1335. el-Carım, *Edyânu'l-Arab fi'l-Cahiliyye*, s. 113.

1336. Kur'ân'da, müşriklerin bu durumuna işaret edilmektedir: "Onların çoğu, Allah'a inanmışlardır. Ama onlar, aynı zamanda müşriktirler." (Yusuf 12/106). Bu ayette, bahsedilen bazı insanların Allah inanmakla beraber, müşrik oldukları haber verilmektedir. Bu konu, tefsirciler tarafından farklı anlamlarda yorumlanmaktadır. Kanaatimize göre bu ayette anlatılan şirk, Allah'a inanmakla beraber, başka şeylerden de yardım dilemeyi ifade etmektedir. (Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdi, *en-Nuketü ve'l-Uyun*, Muessesetü'l-Kutubi's-Sakafiyye, Beyrut 1992, III, 87; Ebu'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zadu'l-Mesir fi'l-İlmi't-Tefsir*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2002, IV, 226). Şirk kelimesi, ortak olma anlamındaki "şerike" fiilinin mastarıdır. Dini anlamda ise şirk, Allah'a eş ve ortak kabul etme manasına gelmektedir. (Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr, "şerike", *Lisânu'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1990, X, 448). Bu fiilin dört harflî "if'âl" babındaki şekli, "eşreke"dir ve Allah'ın mülkünde O'na ortak kabul etmek anlamındadır. Bu fiilin ismi faili olan "müşrik", ortak koşan anlamındadır. (el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağib el-İsfahânî, "şerike", *el-Müfredât fi'l-Garibi'l-Kur'ân*, Daru Kahraman, İstanbul 1996, s. 380; İbn Manzûr, "şerike", *Lisânu'l-Arab*, X, 449). Şirkin çeşitli yolları vardır. Bazı insanlar, put ve benzeri şeylerden medet umarak şirke düşerler. Bazıları, manevi liderlerini, din adamlarını aşırı severek, onların direktiflerini Allah'ın emrine tercih etmek suretiyle şirke düşerler. Bir kısım insanlar, başkalarını Allah'ı sever gibi severler ve onları, Allah'a emsal gibi görürler. Onların bu davranışları da şirkin bir çeşididir. İnsanlardan bazıları da nefsanî arzularına, menfaat duygularına, makam arzularına ve benzeri şeylere aşırı bir hürs ile kapılarak, bunları elde etmek için her türlü yalan ve hileye başvurlar; Allah'ın emirlerine uymayı hiçe sayarlar. Bu tür insanların yaptıkları da, farklı bir şirktir. Kur'ân'da, bütün bu konularla ilgili bilgi verilmektedir: "(Yahudiler,) Allah'ı bırakıp hahamlarını, (Hristiyanlar ise,) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa bunlara da, ancak bir olan Allah'a ibadet etmeleri emredilmiştir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır." (et-Tevbe 9/31). Bu ayette haber verildiğine göre, kitap ehli olan eski kavimlerden bazıları, Allah'ı bırakıp kendi din adamlarını rab edinmişlerdir. Onların din adamlarını rab edinmeleri, Allah'ı unutup onlara tapma veya onlara secde etme şeklinde olmamıştır. Nitekim bu ayet nazil olunca, önce Hristiyan olan ve daha sonra Müslüman olan Adiy b. Hatem, "Ya Rasulallah! Biz, din büyüklerimize ibadet etmezdik" demiş. Hz. Muhammed (s.a.v.) ona, "Onlar, Allah'ın helal kıldığı bir şeyi haram kılarlar, siz de onu haram tanımaz muydunuz?" diye sormuş. O da "Evet!" diye cevap verince, Hz. Muhammed (s.a.v.), şöyle devam etmiştir: "İşte onları rab edinmek, böyle davranmak demektir." (Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Camiu'l-Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1995, X, 147 vd., İbn Kesir, tefsir, II, 348). Bundan anlaşıldığına göre, herhangi bir kimseyi Rab edinmiş olmak için, ille de Allah'ı inkâr ederek o kimseye

İslam'dan önceki cahiliye döneminde, putlar için kurban kesme fal okları ile hareket etme olayı yaygın bir şirk geleneği idi. Bu nedenle olacak ki Kur'ân'da, bu hususlara ismen dikkat çekilmekte ve inanan insanlar bunlara karşı uyarılmaktadır. Çeşitli kaynaklardan okuduğumuz nakillere göre, Abdulmuttalib'in hayatında da bu davranışların var olduğu kanaatine varmaktayız.

Said b. el-Museyyeb'in babasından naklettiğine göre, Ebu Talib hastalanıp ölüm döşeğine düştüğü zaman, Hz. Muhammed (s.a.v.) onun yanına gitmiş. O zaman, Ebu Talib'in yanında Ebu Cehil ve Abdullah b Ebi Umeyye b. Muğire de bulunuyorlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) amcası Ebu Talib'e, "Ya amca! *Lailahe il-*

Rab ismini vermiş olmak şart değildir. Allah'ın emirlerine ters düştüğünü bildiği halde, o kimsenin dediğini kabul edip ona itaat etmek, ona uymak, o kimseyi Allah'tan başka Rab edinmek ve ona kulluk etmek demektir. (Mevlüt Güngör, *Kur'ân Penceresinden İman Amel Hayat Ahiret ve Kâinat'a Bakış*, Kur'ân Kitaplığı, İstanbul 1997, s. 29). Bu şekilde bir kişiyi Rab edinmek şirk olduğu gibi, bir cemaat, bir topluluk, bir parti veya bir komitenin menfaatlerini, arzu ve isteklerini Allah'ın emrinin önüne geçirmek, Allah'ın emrini dinlemeyerek onların emrini dinlemek, aynı şekilde onları Rab edinmektir ve şirkir. Kur'ân'ın başka ayetlerinde de buna işaret edilmektedir. (el-Bakara 2/165; ez-Zümer 39/3). Kur'ân'da bildirilen şirkin bir çeşidi de, insanların kendi nefislerini ilahlaştırmalarıdır. (Bkz. el-Furkan 25/43). Hz. Muhammed (s.a.v.)'in de bu konuda söylemiş olduğu hadislerden bazılarının manası şöyledir: "Ümmetim için en çok korktuğum şey, Allah'a şirk koşturmadır. Ama dikkat edin; "Ay'a, Güneş'e veya puta tapacaklar," demiyorum. Fakat Allah'ın rızasının dışındaki gayeler için harekette bulunacaklar ve gizli şehvet, yani riya ve gösteriş duygularını taşıyacaklar (demek istiyorum)." (İbn Mace, Zühed, 21). Bir seferinde Hz. Muhammed (s.a.v.), "Sizin için en çok korktuğum şey, küçük şirkir" diye buyurmuş. Hazır bulunanlar, "Ya Rasulallah! Küçük şirk nedir?" diye sormuşlar. Hz. Muhammed (s.a.v.), şöyle devam etmiştir: "Küçük şirk, riya yani gösterişir. Ahiret gününde insanlara amellerinin karşılığı verildiği zaman, Allah diyecek ki: "Dünya hayatında iken, kendileri görsün diye riya ve gösteriş yaptığınız kişilerin yanına gidin, bakın, onların yanında herhangi bir karşılık bulacak mısınız?" (İbn Hanbel, V, 428, 429). Hz. Muhammed (s.a.v.), bir hadiste de, ömür boyu ilimle meşgul olan, yine ömür boyu kazandığı malı hayır yollarında harcayan ve canını verip şehit olan üç kişiyi misal olarak vermiş, bunların niyeti Allah rızasının dışında riya, gösteriş ve benzeri şeyler olduğu için, üçünün de cehennemlik olduklarını haber vermiştir. (Müslim, İmare, 152; Nesefî, Cihad, 22; İbn Hanbel, II, 322). O, başka bir hadiste de bu konuda şöyle buyurmuştur: "Cebrail bana gelerek şu müjdeyi verdi: "Ümmetinden kim Allah'a şerik (ortak) koşmadığı halde ölsün, Cennet'e girer." Bunun üzerine ona şöyle dedim: "Zina da etse, hırsızlık da yapsa?" O, "Evet, zina da etse, hırsızlık da yapsa!" diye cevap verdi." Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bildirdiğine göre o, bu soruyu üç kere Cebrail'e sormuş ve her seferinde aynı cevabı almıştır. (Buhari, Cenaiz, 1, Libas, 24, İstî'zam, 30, Rıkak, 13, 14, Tevhid, 33; Müslim, İman, 153, 154, Zekât, 32, 33; Tirmizi, İman, 18; İbn Hanbel, V, 152, 159, 161, VI, 166). Bu ve benzeri hadislerde bildirildiği gibi, çeşitli nefsanî arzular ve menfaat duyguları için gösterişte bulunmak, bir tür şirk sayılmaktadır. Allah, kendisine şirk koşanları bağışlamaz. Ayrıca bu ayet ve hadislerde bildirildiğine göre insan, her türlü ibadeti ihlâs ve samimiyetle sadece Allah rızası için yapılmalı ve ona, hiçbir surette şirki bulaştırmamalıdır. Başka bir ayette de bu konuda şu bilgilere yer verilmektedir: "Kim Rabbi'ne kavuşmayı umuyorsa, artık salih bir amelde bulunsun ve Rabbi'ne ibadette hiç kimseyi şerik kılmasın (ortak tutmasın)." (el-Kehf 18/110). Bu ayette haber verildiğine göre ibadette Allah'a şirk koştuktan gaye, ibadette ihlâs ve samimiyetten uzak olmak, Allah'ın rızasının dışında çeşitli riya, gösteriş ve menfaat duygularını taşımak demektir. (Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, Şirketü Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, Mısır 1955, II, 14). Allah, Rabbi'ne, O'nun rızasına kavuşmayı arzu eden insanların bu gibi şeylerden uzak durmalarının gerektiğini haber vermektedir. Allah tarafından görevlendirilen bütün peygamberlerin ve Allah tarafından gönderilen bütün kutsal kitapların ana hedefi, bu tür şirk olaylarını ortadan kaldırmak ve Allah'ın emri olan hakkı egemen kılmaktır. Bu da, Allah'tan başka hiçbir ilah, hiçbir tanrı yoktur anlamındaki "La İlahe İllallah" cümlesi ile sembolleşmektedir. Bu cümle, gelmiş geçmiş bütün hak dinlerin ilk ve ana esasıdır. Her Müslüman, bu cümle ile İslam dininin kapısından içeri girer. İnsan, bu cümleyi söylemekle, Allah'a şöyle söz vermiş olmaktadır: "Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Gerçek ilah, gerçek tanrı, sensin. Yaratan, yaşatan, koruyan, en yüce olan, sensin. Bundan böyle bütün varlığım ile sana itaat ve kulluk edecek, senin bütün emirlerini ve yasakların olduğu gibi kabul edip yaşamaya çalışacağım. Her işimde ve her sözümde, sadece Senin hoşnutluğunu kazanmayı hedef edineceğim. Hayatımın her anını, bu iman ile yaşayacağım." (Güngör, *Kur'ân Penceresinden*, s. 26, 27).

lallah (Allah'tan başka ilah yok) kelimesini söyle ki, bununla ben, Allah'ın huzurunda senin için şahadet edeyim" demiş. Bunun üzerine orada hazır bulunan Ebu Cehil ve Abdullah b. Ebi Ümeyye de, "Ya Eba Talib! Abdulmuttalib'in milletini (dinini) terk mi ediyorsun?" demişler. Hz. Muhammed (s.a.v.), amcası Ebu Talib'e söylediği sözü telkin etmeye devam etmiş. Diğerleri de kendi sözlerini tekrar etmeye devam etmişler. Neticede Ebu Talib, son söz olarak "(kendisi için), "O, Abdulmuttalib'in milleti (dini) üzeredir" demiş ve *Lailahe illallah* (Allah'tan başka ilah yok) kelimesini söylemekten çekinmiştir. Ondan sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) Ebu Talib'e yönelik olarak, "İyi bil, Allah'a yemin ediyorum ki, nehiy edilmediğim müddetçe senin için muhakkak ki Allah'tan af ve mağfiret dileyeceğim" demiştir. Bu olay üzerine iki ayet nazil olmuştur.¹³³⁷ Bu ayetlerin birinde şöyle denilmektedir:

*"(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) şirk (ortak) koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara."*¹³³⁸

Bu ayetin nazil olması ile Hz. Muhammed (s.a.v.), Ebu Talib'e dua etmekten men edilmiştir. Ebu Talib'in iman etmeden ölmesi üzerine nazil olan ikinci ayette ise, şu bilgiler verilmektedir:

*"(Resulüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir."*¹³³⁹

Bu ayetin manası, has değil, geneldir. Ancak müfessirler, bu ayetin Ebu Talib hakkında nazil olduğu kabul etmişlerdir.¹³⁴⁰ Bu olayda haber verildiği gibi Ebu Talib, Abdulmuttalib'in dini üzere olduğunu ifade etmiş ve iman etmeden şirk üzere ölmüştür. Onun bu durumu, olay üzerine nazil olan ayetlerde de dile getirilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.), Ebu Talib'e Müslüman olması için telkinde bulunduğu zaman, Ebu Talib'in bilinci yerinde idi. Allah, can boğaza gelmeden önceye kadar tövbe edenin tevbesini kabul eder.¹³⁴¹ Ancak can boğaza geldikten sonra tevbe edenlerin tevbesi kabul edilmez.¹³⁴² Ebu Talib'in, o esnada Hz. Muhammed (s.a.v.)'e söylediği sözler, bilinci yerinde bir insanın söyleyebileceği en güzel ve en edebi ifadelerdir.¹³⁴³ Durum böyle iken, bazı nakillerde de Ebu Talib bayağı övülmekte ve neredeyse tam anlamı ile iman ehli olan biri olarak tanıtılmaktadır.¹³⁴⁴ Bundan anlaşıldığına göre, Ebu Talib ve tabi olduğunu söylediği babası Abdulmuttalib, İslâm inancının dışında bulunuyorlardı. Onlar, Hanif dini üzere de değillerdi. Kur'ân'da, İbrahim (a.s.)'in inanıp takip ettiği, Allah'ın bir olduğunu ifade eden Hanif dini hakkında bilgi verilmektedir:

1337. Müslim, İman, 9.

1338. et-Tevbe 9/113.

1339. el-Kasas 28/56.

1340. Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-nevevî*, Daru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1972, I, 215.

1341. Bkz. Tirmizî, Daavât, 99; İbn Mâce, Zühed, 30; Muvatta, Hudûd, 2; İbn Hanbel, II, 132.

1342. Bkz. en-Nisa 4/18.

1343. en-Nevevî, *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-nevevî*, I, 214.

1344. Bkz. Muhammed et-Tunca, *Dıvanu Ebi Talib*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1994, s. 9 vd.

"İbrahim ne Yahudi ne de bir Hristiyan'dı. Fakat o, Allah'ı bir tanıyan "Hanif", dosdoğru bir Müslüman'dı. O, müşriklerden de değildi."¹³⁴⁵

Kur'ân'ın başka pek çok ayetinde İbrahim (a.s.)'ın inandığı Hanif dininden bahsedilmekte ve bu terime yer verilmektedir.¹³⁴⁶ Bu ayetlerde açıkça bildirildiği gibi İbrahim (a.s.) ne bir Yahudi ve nede bir Hristiyan'dı. O, bir Hanif'ti ve Müslüman'dı. Kelime olarak haniflik, bir şeye meyletmek, doğruluk, istikamet ve benzeri anlamlara gelmektedir.¹³⁴⁷ Terim olarak Hanif, akli aracılığı ile bir ve tek olan Allah'ı arayan, putlara tapmaya karşı çıkan, yüzünü ve kalbini şirk dininden uzak tutan kimse demektir. İlmi kaynaklarda, Mekke'li Hanifler hakkında çeşitli bilgilere yer verilmektedir. Onlar, Allah'ın adı zikredilmeyerek başkaları adına kesilen hayvanların etlerinden de yememişlerdir.¹³⁴⁸

Abdulmuttalib, Hanif dinine mensup olsaydı, oğlunu kurban etmekten kurtarmak için kâhine ve onun gösterdiği fal oklarına başvurmaz ve onlardan medet ummazdı. O, İbrahim (a.s.)'ın Kur'ân'da da haber verilen kıssasında belirtildiği gibi, oğlu yerine bir koçu veya benzer bir hayvanı kurban olarak kesmeyi tercih edebilir ve Allah'tan bağışlanmasını dileyebilirdi.

Abdulmuttalib hakkında olumlu ve olumsuz çeşitli yazılar yazılmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisindeki "Abdulmuttalib" maddesinde, şu ifadeler yer verilmiştir:

"Abdülmuttalib, üstün karakterli, inançlı, iyi kalpli, bir insan, âdil bir reisti. Ömrünün sonuna doğru puta tapmayı terk etmiş, içkiyi bırakmış, Kâbe'nin çıplak olarak tavaf edilmesini yasaklamıştı. Allah'ın varlığına, ceza ve mükâfat yeri olarak âhiretin mevcudiyetine inanmış, zaman zaman Hira mağarasına çekilip ibadetle meşgul olmuştur. "İslâm âlimleri, fetret döneminde yaşayan Abdülmuttalib'in tevhid inancına sahip bir kişi olduğunu kaydederler ve âhirette kurtuluşa ereceği ümidini taşırlar."¹³⁴⁹ Bu iddialar, bu maddenin bibliyografyasında kaydedilen kaynakların hiçbirinde açık bir şekilde ifade edilmemektedir. Bunlar, maddeyi yazan kişinin temennisi ve yanlı bir şekilde yazmış olduğu yorumlarıdır.¹³⁵⁰

1345. Alu İmran 3/67

1346. Bkz: el-Bakara 2/135; Alu İmran 3/95; en-Nisa 4/125; el-En'âm 6/79.

1347. el-İsfahanî, "Hanife", *el-Müfredat*, s. 190; İbn Manzur, "Hanife", *Lisanu'l-Arab*, III, 362; Muhyiddin Firuzabadî, *el-Kamusu'l-Muht*, Kahire 1992, III, 192.

1348. İbn İshak, *Siretu İbn İshak*, s. 95; İbn Hişam, *es-Sireti'n-Nebeviyye*, I, 251; el-Belazuri, *Ensabü'l-Eşraf*, IX, 457; Şerafeddin Gölcük, "Haniflik", *Türkiye Diyanet Vakfı Haber Bülteni*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, sayı: 103, s. 43 vd.; Tefik Berru, *Tarihu'l-Arabi'l-Kadim*, Daru'l-Fikri'l-Muasir, Beyrut 1996, s. 312.

1349. H. Ahmet Sezikli, "Abdulmuttalib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 272, 273.

1350. Muhammed Hamidullah (ö. 1423/2002), bir yerde Hz. Muhammed (s.a.v.)'in babası Abdullah ve dedesi Abdulmuttalib'ten bahsederken, şöyle demiştir: "Abdulmuttalib, Mekke Şehir Devleti oligarşisinin on bakanından biriydi. Kendisinin on oğlu olmuştu ki yaşça küçük kardeşlerden, Resulullah'ın babası Abdullah, babası Abdulmuttalib henüz sağ iken vefat etmişti. Muhammed (s.a.v.) ise, kendi babasının vefatından birkaç hafta sonra dünyaya gelmişti." (Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Yeni Şafak, Ankara 2003, s. 29). Muhammed Hamidullah, başka bir yerde ise Hz. Muhammed (s.a.v.) için şu bilgilere yer vermiştir: "Yeni doğan Muhammed (s.a.v.), amcası Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe'nin sütünü emmiş. Bildiğimize göre Muhammed (s.a.v.)'in genç amcası Hamza da bu kadının sütünü emmiş ve Muhammed (s.a.v.)'in sütkardeşi olmuştur." (Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 39). Aynı kişinin aynı eserinde verilen bu bilgiler, birbirleri ile çelişmektedir. Burada, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in babası Abdullah, kardeşlerin yaşça küçüğü olarak gösterilmektedir. O vefat ettikten sonra oğlu Hz. Muhammed (s.a.v.) dünyaya gelmiş ve

Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisinde ise, Abdulmuttalib hakkında şöyle bir cümleye yer verilmektedir: "Tarihi bir kıymeti haiz sayılabilecek bir tek rivayet vardır ki, o da oğlu Abdullah'ın ölümünden sonra, torunu ile meşgul olduğuna dairdir. Kendisi hakkında diğer bütün rivayetler, Mekke ve Medine'de uydurulmuş efsanelerden ibarettir."¹³⁵¹ Aynı ansiklopedinin başka bir yerinde de Abdullah'ın, Abdulmuttalib'in on oğlunun en küçüğü olduğuna dair rivayetler üzerinde durulmuş ve bu rivayetler tenkit edilmiştir.¹³⁵²

Bir tarafta Abdulmuttalib hakkındaki rivayetlerin çoğunun sonradan uydurulduğunu ileri süren müsteşrikler,¹³⁵³ öbür tarafta bu rivayetlerden bazılarını farklı manalarda yorumlamaya çalışmaktadırlar. Bazı Müsteşrik tarihçiler Abdulmuttalib'in, Ramazan ayında Hira dağına inzivaya çekilmesini ve fakirlere yardımda bulunmasını, küçüklüğünde Medine'de iken oradaki Hristiyan Rahiplerinin teşirinde kalarak öğrendiğini, onlardan aldığı duygularla bu şekilde hareket ettiğini söylemektedirler.¹³⁵⁴ Bazı Müsteşrikler, İslam dini ile ilgili konular hakkında daha çok önyargılı davrandıkları için, hadiselerin çoğunu ya çarpıtmakta veya inkâr etmektedirler.

Sonuç

Kur'ân'ı iyi anlamak ve onun insanlara ne anlatmak istediğini kavramak için, nazil olduğu ortamı, o dönemde yaşayan insanların dini inançlarını öğrenmekte yarar vardır. Abdulmuttalib, bu konuda bir örnek teşkil etmektedir. Onun dini inancı, İslam öncesi Mekke'nin bir aynası olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda Abdulmuttalib, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in babası olan Abdullah'ın babasıdır yani peygamberin öz dedesidir.

Abdulmuttalib, bazı İslami kaynaklarda dürüst, iyiliksever, inançlı, Allah'ını seven ve O'na bağlı olan bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Hatta onun, tevhit inancına sahip olduğunu söyleyenler de vardır. Kapanmış ve yeri kaybolmuş olan Zemzem kuyusunu yerini gördüğü rüya üzerine bulmuş, kazmış, kuyunun ağzındaki taşları görünce tekbir getirmiş, kuyudan çıkan kıymetli eşyaları fal okları ile taksim etmiştir. On oğlu olduğu takdirde, birini Allah için kurban edeceğini nezretmiş, on oğlu olunca, aralarında kura çekmiş, kura Abdullah'a düşmüş, yakınlarının ısrarı üzerine kâhin bir kadına gitmiş, kadının talimatı üzerine yine kura neticesinde oğlu yerine yüz deveyi kurban olarak kesmiştir. Abdulmuttalib, yağmur duasına çıkmış, Ramazan ayında inzivaya çekilmiştir. Onun torunu

Hz. Hamza ile aynı kadının sütünü emerek sütkardeşi olmuşlardır. Kaynak eserlerde de Hz. Hamza'nın, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den dört yaş büyük olduğunu okumaktayız. (Muhammed İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Daru Sadr, Beyrut 1985, III, 10). Ayrıca Hz. Abbas'ın da, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den üç yaş büyük olduğu kayıtlarda geçmektedir. (İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, IV, 5). Muhammed Hamidullah'tan yapılan bu nakiller, birbirleri ile çelişmektedir. İkinci nakilde yazılan bilgiler, kaynak eserlere ters düşmektedir. Muhtemelen bu bilgiler, tercümelelerdeki hatalardan kaynaklanıyor olabilir.

1351. F. Buhl, "Abdulmuttalib", M. E. B. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul tsz. I, 100.

1352. F. Buhl, "Abdullah", M. E. B. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul tsz. I, 29.

1353. Buhl, "Abdulmuttalib", M. E. B. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul tsz. I, 100.

1354. M. Şemsettin Günaltay, *İslam Tarihi*, Efka İslamiyye Matbaası, İstanbul 1338, s. 403.

Hz. Muhammed (s.a.v.) dünyaya gelince, onu Kâbe'nin içindeki Hubel putunun önüne götürerek Allah'a şükretmiş, dua etmiş ve kurban kesmiştir. Yemen tarafından Kâbe'yi yıkmak için gelen Ebrehe ile görüşmüş, ona, Kâbe'nin Allah'ın evi olduğunu söylemiş ve Allah'ın Kâbe'yi koruyacağını bildirmiştir. Onun bu hususiyetlerini naklederek onun Allah'a inanan bir insan olduğunu söyleyenler olduğu gibi, bu nakillerin çoğunun sonradan uydurulduğunu söyleyenler de vardır.

Abdulmuttalib hakkında yazılmış olan bu bilgiler doğru olsa dahi, yine de onun şirk inancına sahip olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu olayların her seferinde, Kâbe'nin içinde bulunan en büyük put Hubel'in önüne gittiğini, orada dua ettiğini, fal oklarına kanaat getirerek Hubel'in önünde çekilen fal oklarına göre hareket ettiğini okuyoruz.

Kur'ân, insanları İslam öncesi Mekke'deki şirk kirliliğinden arındırmış ve tek Allah'a inanmaya kavuşturmuştur. Kur'ân'da, fal okları ve putlara inanmanın şirk olduğu haber verilmektedir. Pek çok ayette, insanlar her türlü şirke karşı uyarılmakta ve şirk sayılabilecek tüm inanç ve davranışlardan sakınmaları emredilmektedir.

Günümüz Müslümanlarının, bu konuda çok hassas davranmaları, şirk sayılabilecek her türlü düşünce ve hareketlerden korunmaları gerekmektedir. Bunun için onların, sağlıklı bir bilgiye ve samimi bir inanca sahip olmaları gerekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- ALEV, Forum, *Misk Kokulu Abdulmuttalib*, www.forumalev.net>İslamiyet>İslami Konular>Siyer-
- ASKALANÎ (ö. 852/1448), Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-Barî şerhu Sahihi'l-Buharî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1989.
- BELAZURÎ, Ahmed b. Yahya (ö. 279/892), *Ensabü'l-Eşrâf*, Darü'l-Yekezeti'l-Arabiyye, Dimaşk 1997.
- BERRU, Tevfik, *Tarihu'l-Arabi'l-Kadim*, Daru'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut 1996.
- BEYDÂVÎ, Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed (ö. 791/1388), *Envaru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, Mısır 1955.
- BUHARÎ, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (ö. 256/870), *Sahihu'l-Buharî*, Beyrut tsz.
- BUHL, F. "Abdulmuttalib", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul tsz.
-"Abdullah", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul tsz.
- CARIM, Muhammed Numan, *Edyânu'l-Arab fi'l-Cahiliyye*, Matbaatu's-Saade, Mısır 1923.
- CEVAD Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Daru's-Saki, http://www.roqmiya.org, 2001.
- EZRAKÎ, Muhammed b. Abdillah (ö. 250/854), *Ahbaru Mekke*, Beyrut 1969.
- FERAHİDÎ, Ebu Abdurrahman el-Halil b. Ahmed (ö. 175/791), "cehie", *Kitabu'l-Ayn*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- FİRUZABADÎ, Muhyiddin (ö. 817/1420), *el-Kamusu'l-Muhit*, Kahire 1992.
- GOLDZİHER, İgnace, *Klasik Arap Literatürü*, trc. Azmi Yüksel ve Rahmi Er, İmaj Yayınları, Ankara 1993.
- GÖLCÜK, Şerafeddin, "Haniflik", *Türkiye Diyanet Vakfı Haber Bülteni*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, sayı: 103.
- GÜNALTAY, M. Şemsettin, *İslam Tarihi*, Efkafe İslamiyye Matbaasi, İstanbul 1338.
- GÜNGÖR, Mevlüt, *Kur'ân Penceresinden İman Amel Hayat Ahiret ve Kâinat'a Bakış*, Kur'ân Kitaplığı, İstanbul 1997.
- HAMİDULLAH, Muhammed (ö. 1423/2002), *Le prophete de Islam*, Paris 1978.
-*İslam Peygamberi*, Yeni Şafak, Ankara 2003, s. 29.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 808/"405), *Tarihu İbn Haldun*, Beytu'l-Efkâr ed-Devliyye, Ürdün tsz.
- İBN HANBEL, Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855), *el-Müsned*, Beyrut 1969.

- İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdulmelik (ö. 218/833), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Daru İbn kesir, Beyrut tsz.
- İBN İSHAK, Muhammed İbn Yesâr (ö. 151/768), *Siretu İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981.
- İBN KESİR, İsmail (ö. 774/1372), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire 1964.
- İBN MACE, Muhammed b. Yezid el-Kazvini (ö. 273/886), *Sünenu İbn Mâce*, tsz.
- İBN MANZÛR, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem (ö. 711/1311), "*şerike*", *Lisânu'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1990.
- İBN SA'D, Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakatü'l-Kübra*, nşr. İhsan Abbas, Daru Sadr, Beyrut 1985.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1200), *Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.
- İBNU'L-ESİR, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali (ö. 632/1234), *el-Kamil fi't-Tarih*, *el-Kamil fi't-Tarih*, I, 443.
- İSFAHANÎ, el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağib (ö. 502/1108), "*şerike*", *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Daru Kahraman, İstanbul 1996.
- KÖKSAL, Mustafa Asım, *H. Muhammed ve İslamiyet*, Şamil yayınevi, İstanbul 1981.
- MAVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (ö. 450/1058), *en-Nuketü ve'l-Uyun*, Muessesetü'l-Kutubi's-Sakafiyye, Beyrut 1992, III, 87.
- MÜSLİM, b. El-Haccac (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, Kahire tsz.
- NESÂÎ, Ebu Abdurrahman (ö. 303/915), *Sünenu'n-Nesâi*, Mısır 1969.
- NEVEVÎ, Muhyiddin Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-nevevî*, Daru ihyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1972.
- SEZİKLİ, H. Ahmet, "*Abdumuttalib*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988.
- SIRMA, İhsan Süreyya, *İslam Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed*, Beyan yayınları, İstanbul 2008.
- SUHEYLÎ, Abdurrahman (ö. 581/1185), *er-Ravdu'l-Ünf fi Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyyeti li İbn Hişam*, thk. Abdurrahman el-Vekil, Daru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire 1967.
- SURUÇ, Salih, *Peygamberimiz Dedesi Abdumuttalib'in Himayesinde*, <http://www.sorularlaislamiyet.com/index.php?s=article&aid=5453>.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Camii'l-Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1995.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa (ö. 279/892), *el-Camii's-Sahih*, Mısır 1975.
- TUNCA, Muhammed, *Divanu Ebi Talib*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1994.